

Lakivaliokunta

Valvottu käyttötila huumeita käyttäville

Sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Valvottu käyttötila huumeita käyttäville (KAA 3/2023 vp): Asia on saapunut lakivaliokuntaan lausunnon antamista varten. Lausunto on annettava sosiaali- ja terveysvaliokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunta on kuullut:

- aloitteen tekijöiden edustaja, kohtaavan työn päällikkö Annuska Dal Maso
- neuvotteleva virkamies Elina Kotovirta, sosiaali- ja terveysministeriö
- korkeakouluharjoittelija Julia Kinnunen, sosiaali- ja terveysministeriö
- korkeakouluharjoittelija Tuomas Pulkkinen, sosiaali- ja terveysministeriö
- erityisasiantuntija Sini Nieminen, oikeusministeriö
- poliisiylitarkastaja Sami Nevalainen, sisäministeriö
- valtionsyyttäjä Mikko Männikkö, Syyttäjälaitos
- poliisitarkastaja Kari Siivo, Poliisihallitus
- rikostarkastaja Kimmo Sainio, Helsingin poliisilaitos
- apulaispoliisipäällikkö Antero Rytkölä, Sisä-Suomen poliisilaitos
- erityisasiantuntija Sanna Kailanto, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL)
- asumis-, kriisi- ja päihdepalvelujen johtaja Mikko Tamminen, Helsingin kaupunki
- suunnittelija Jenny Kaasinen-Wickman, A-klinikkasäätiö sr
- toiminnanjohtaja Mirka Vainikka, Irti huumeista ry
- professori Kimmo Nuotio
- professori Matti Tolvanen

Valiokunta on saanut kirjallisen lausunnon:

- Etelä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiiri
- HUS-yhtymä
- Oulun kaupunki
- Tampereen kaupunki
- Sininauhasäätiö-konserni
- Päihdelääketieteen yhdistys ry

Valiokunnan lausunto LaVL 14/2024 vp

VALIOKUNNAN PERUSTELUT

Kansalaisaloitteesta ja sen käsittelystä lakivaliokunnassa

Kansalaisaloitteessa ehdotetaan, että käynnistetään lainvalmistelu mahdollistamaan huumausaineiden käyttötilakokeilu. Huumeiden käyttötilat (jäljempänä myös "käyttöhuoneet") ovat valvotuja tiloja, joissa sallitaan huumausaineiden käyttö puhtaissa ja valvotuissa olosuhteissa.

Kansalaisaloitteen mukaan useat tutkimukset ja selvitystyöt niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla tukevat näkemystä, jonka mukaan valvotut käyttötilat tuovat hyötyjä niille, jotka käyttävät huumeita pistämällä. Lisäksi tuodaan muun muassa esiin, että valvotut käyttötilat vähentävät myös häiriöitä julkisissa tiloissa ja pistovälineistä aiheutuvia ympäristöhaittoja. Aloitteen mukaan käyttötilat eivät lisää huumeiden pistämistä, huumekauppaa tai rikollisuutta lähiympäristössä.

Sosiaali- ja terveysvaliokunta on pyytänyt lakivaliokunnalta lausuntoa kansalaisaloitteesta. Lakivaliokunnan asiantuntijakuulemisissa kansalaisaloitteen terveydenhuollollisia lähtökohtia ja tavoitteita on yleisesti ottaen pidetty oikeina ja kannatettavina ja huoleen huumeriippuvaisten suomensisäisten huumeiden käyttäjien tilanteesta on yhdytty laajasti. Asiantuntijoiden näkemykset aloitteesta ehdotetusta käyttötilakokeilusta kuitenkin jakaantuivat, sillä osa suhtautuu siihen myönteisesti ja kannattaa lainvalmisteluun ryhtymistä, kun taas osa suhtautuu siihen jossain määrin tai varsin kriittisesti. Osa myös katsoo, että kannan muodostaminen edellyttää tarkempaa tietoa käyttöhuonetoiminnan sisällöstä, toteutustavasta ja vaikutuksista. Useissa lausunnoissa tuodaan esiin sekä aloitetta puoltavia näkökulmia että sen mahdollisia haasteita.

Lakivaliokunta ei lausunnossaan ota kantaa siihen, tulisiko kansalaisaloitteessa ehdotettua lainvalmistelua huumausaineiden käyttöhuoneiden kokeilemiseksi käynnistää. Kuten aloitteessa todetaan, ehdotus liittyy pääasiallisesti sosiaali- ja terveydenhuollon alaan. Toimialansa mukaisesti lakivaliokunta tarkastelee aloitetta rikosoikeudellisen sääntelyn näkökulmasta sekä tuo asiantuntijakuulemisten valossa esiin muita seikkoja, joita asiassa on aiheellista huomioida.

Suomen nykytila

Huumausaineiden käyttötiloista ei Suomessa ole nykyisin sääntelyä. Voimassa olevan sääntelyn puitteissa käyttöhuoneita ei ole mahdollista perustaa.

Huumausaineiden hallussapito ja käyttö ovat huumausainelain (373/2008) 5 §:n 1 momenttiin sisältyvän yleiskiellon mukaan kiellettyjä. Kiellosta voidaan kuitenkin lainkohdan mukaan poiketa lääkinnällisissä, tutkimuksellisissa ja valvonnallisissa sekä teollisen käytön tarkoituksissa siten kuin niistä erikseen huumausainelaissa tai muualla laissa säädetään.

Huumausaineiden käyttö ja hallussapito ovat rangaistavia tekoja. Rangaistavuudesta säädetään rikoslain (39/1889) 50 luvussa. Lisäksi rikokseen sovelletaan yleisiä avunantoa ja yllytystä koskevia rikoslain 5 luvun säännöksiä.

Valiokunnan lausunto LaVL 14/2024 vp

Rikoslain 50 luvun 2 a §:n mukaan "joka laittomasti käyttää taikka omaa käyttöä varten pitää hallussaan tai yrittää hankkia vähäisen määrän huumausainetta, on tuomittava huumausaineen käytörikoksesta sakkoon tai vankeuteen enintään kuudeksi kuukaudeksi". Muu huumausaineen hallussapito kuin 2 a §:ssä tarkoitettu hallussapito omaa käyttöä varten on säädetty rangaistavaksi rikoslain 50 luvun 1 §:ssä.

Rikoslain 50 luvussa säädetään myös toimenpiteistä luopumisesta. Luvun 7 §:n mukaan huumausaineen käytöstä ja huumausaineen käyttöön liittyvästä muusta samassa luvussa säädetystä rikoksesta voidaan sen lisäksi, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa tai tässä laissa säädetään, jättää syyte nostamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos epäiltyä rikosta tai rikosta on huumausaineen määrä ja laatu, käyttötilanne sekä olosuhteet muutoinkin huomioon ottaen pidettävä kokonaisuutena arvostellen vähäisenä. Syyte voidaan myös jättää nostamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos rikoksesta epäilty tai tekijä on hakeutunut sosiaali- ja terveysministeriön hyväksymään hoitoon.

Esitutkinta puolestaan saadaan esitutkintalain 3 luvun 9 §:n mukaan jättää toimittamatta tai jo aloitettu esitutkinta lopettaa sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuutena arvostellen pidettävä ilmeisen vähäisenä. Lisäksi esitutkintalain 10 luvun 3 §:n mukaan poliisi tai tutkinnanjohtajana toimiessaan syyttäjä voi antaa rikoksesta epäiltynä olleelle suullisen tai kirjallisen huomautuksen, jos esitutkinta lopetetaan 3 luvun 9 §:n nojalla.

Suhde kansainvälisiin sopimuksiin ja EU-oikeuteen

Kansainväliset huumausaineyleissopimukset tai EU-lainsäädäntö eivät saadun selvityksen perusteella muodosta estettä huumausaineiden käyttöhuonekokeilulle.

Suomi on liittynyt huumausaineiden valvontaa koskeviin kansainvälisiin yleissopimuksiin, kuten YK:n huumausaineyleissopimukseen (SopS 43/1965), YK:n psykotrooppisia aineita koskevaan yleissopimukseen (SopS 60/1976) sekä YK:n yleissopimukseen huumausaineiden ja psykotrooppisten aineiden laitonta kauppaa vastaan (ns. Wienin huumausaineyleissopimus, SopS 44/1994). Yleissopimuksista seuraa Suomelle kriminalisointivelvoitteita. Velvoitetta säättää huumausaineiden käyttö rangaistavaksi ei niistä kuitenkaan johdu.

EU:n jäsenvaltioita velvoittaa neuvoston puitepäätös laittoman huumausainekaupan rikostunnusmerkistöjä ja seuraamuksia koskevista vähimmäissäännöistä (2004/757/YOS). Puitepäätöksen 12 artiklan mukaan kansallisessa lainsäädännössä voidaan määritellä, miten henkilökohtaiseen käyttöön ja hallussapitoon suhtaudutaan.

Kansainvälinen vertailu

Lakivaliokunta on pyytänyt sosiaali- ja terveysministeriöltä sekä oikeusministeriöltä tietoja huumausaineiden käyttötilojen käyttöönotosta ja asiaa koskevista sääntelyratkaisuista muissa maissa. Tiivistettynä valiokunnan saamasta selvityksestä ilmenee seuraavaa.

Valiokunnan lausunto LaVL 14/2024 vp

Euroopassa ensimmäiset käyttötilat perustettiin Sveitsiin vuonna 1986. EU-maista huumausaineiden käyttöhuoneita on Norjassa, Tanskassa, Islannissa, Saksassa, Ranskassa, Espanjassa, Kreikassa, Portugalissa, Luxemburgissa, Hollannissa, Belgiassa ja Sloveniassa. Irlannissa toiminta alkaa syyskuussa 2024. Lisäksi käyttöhuoneita on muun muassa Australiassa, Yhdysvalloissa ja Kanadassa.

Ruotsissa ei ole valvottuja käyttötiloja eikä niiden käyttöä ole kokeiltu. Asiasta on kuitenkin tehty selvitys (SOU 2023:62), jossa on pidetty mahdollisena, että käyttötilakokeilu olisi hyödyllinen myös Ruotsissa ja se voitaisiin toteuttaa tietyin lainsäädäntömuutoksia. Asian käsittelyn etenemisestä ei ole tietoa.

Seuraavassa tarkempia tietoja Norjan, Tanskan ja Saksan tilanteesta.

Norja

Norjassa sekä laitton huumausaineiden käyttö että hallussapito ovat lääkelain (Lov om legemidler) mukaan kiellettyjä (24 §:n 1 mom.). Rangaistuksena tuomitaan sakkoa tai vankeutta enintään 6 kk (lääkelain 31 §:n 2 mom.).

Norjaan avattiin kokeilumielessä ensimmäinen käyttötila vuonna 2005. Pysyviä käyttötiloista tehtiin vuonna 2009. Käyttötilat koskivat ensin heroiinin suonensisäistä käyttöä, mutta myöhemmin käyttötilojen soveltamisalaa laajennettiin koskemaan myös muita huumausaineita, joita käytetään injektioituna.

Käyttöhuoneista on säädetty erillislaki (Lov om ordning med brukerrom for inntak av narkotika), jonka mukaan kuka tahansa, jolla on laillinen pääsy valtuutettuun käyttöhuonejärjestelmään ja joka a) käyttää huumausaineita järjestelmän injektio- tai inhalaatiohuoneessa tai b) pitää hallussaan käyttöannoksen huumausaineita omaan käyttöönsä käyttöhuonejärjestelmän tiloissa tai vierisessä hoituhuoneessa, ei voi saada tästä rangaistusta (4 §:n 1 mom.). Lisäksi käyttöhuoneen henkilökunta saa lain mukaan antaa käyttäjille yksilöllistä ja erityistä neuvontaa huumausaineiden käyttöön liittyen injektio- ja inhalaatiohuoneessa (4 §:n 2 mom.).

Käyttöhuoneita koskevassa asetuksessa (Forskrift om ordning med brukerrom for inntak av narkotika) säädetään tarkemmin siitä, kenellä on oikeus mennä käyttöhuoneeseen ja mikä siellä on sallittua. Oikeus käyttää käyttöhuonetta on rekisteröityneillä käyttäjillä, ja jotta voi rekisteröityä, tulee henkilöllä olla pitkäaikainen huumausaineriippuvuus ja haitalliset injektointitavat. Lisäksi käyttäjän tulee olla täyttänyt 18 vuotta. Rankaisemattomuus käyttöhuoneessa koskee vain yhtä annosta huumausainetta, jota käytetään injektioituna.

Rankaisemattomuus hallussapidosta ja käytöstä koskee vain käyttöhuonetta ja sen yhteydessä olevaa odotushuonetta ja keskusteluhuonetta. Muut tilat eivät ole rankaisemattomuuden piirissä. Hallussapito matkalla käyttöhuoneeseen on siten edelleen rangaistavaa. Poliisien ja syyttäjien harkintavaltaan on jätetty se, ettei vakavasti huumeongelmaisten käyttäjien osalta, jotka ovat matkalla käyttöhuoneen tiloihin tai sieltä pois, ryhdytä toimenpiteisiin. Jos rankaisemattomuuden alue koskisi käyttöhuoneen ulkopuolisia tiloja, on arvioitu, että niistä muodostuisi tiloja, joissa saatettaisiin myydä huumausaineita, eikä poliisi pystyisi tätä kunnolla valvomaan.

Valiokunnan lausunto LaVL 14/2024 vp

Laki mahdollistaa kuntien järjestää palvelun itse arvioimansa tarpeen mukaan. Velvollisuutta palvelun järjestämiseen ei ole. Valtio osallistuu toiminnan kustannuksiin.

Oslon käyttöhuone on auki vuoden jokaisena päivänä kello 09.00—22.00. Vuosittain palvelussa käy 900 eri henkilöä, mikä tarkoittaa 35 000:tä käyntiä. Oslon käyttöhuone on osa integroitua matkan kynnyksen palvelua. Palvelun vuosikustannus on noin 2,2 miljoonaa euroa (25 miljoonaa NOK), minkä lisäksi tulevat vuokra- ja toimintakulut.

Oslon käyttöhuoneesta tehdyn arvioinnin perusteella käyttötila on vähentänyt häiriötä julkisella paikalla, lisännyt käyttäjien ihmisarvoista kohtelua, lisännyt käyttäjien kontakteja sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin ja myönteistä puuttumista käyttäjien tilanteeseen. Varmaa näyttöä ei ole siitä, miten toiminta on vaikuttanut yliannostuskuolemiin. Arvioinnin mukaan lieveilmiöihin on pystytty vastamaan aktiivisella poliisin, henkilökunnan ja asiakkaiden yhteistyöllä. Alueiden turvallisuuden ja asumisviihtyvyyden koetaan parantuneen, kun taas aiemmin huumeita on käytetty avoimesti julkisilla paikoilla.

Tanska

Tanskan huumausainelain (Lov om euforiserende stoffer) mukaan huumausaineiden hallussapito on kielletty, ellei siihen ole erikseen laissa säädettyä lupaa (1 ja 2 §). Huumausaineiden käyttöä ei ole laissa kielletty. Lain tai sen nojalla annettujen säännösten rikkomisesta tuomitaan sakkoo tai vankeutta enintään kaksi vuotta (3 §).

Tanskassa mahdollistettiin valvottujen käyttötilojen avaaminen vuonna 2012. Taustalla oli kuntien toive lisätä huumehaittojen ehkäisyä. Lainsäädäntö mahdollistaa sen, että kunta järjestää palvelun itse arvioimansa tarpeen mukaan. Velvollisuutta palvelun järjestämiseen ei ole. Valtio osallistuu toiminnan kustannuksiin.

Käyttöhuoneet on tarkoitettu 18 vuotta täyttäneille henkilöille, joilla on pitkäaikaisen ja jatkuvan huumausaineiden väärinkäytön seurauksena voimakas riippuvuus (huumausainelain 3 b §). Terveys- ja ennaltaehkäisyasioista vastaava ministeri vahvistaa käyttötiloja koskevat yksityiskohtaiset säännöt, mukaan lukien hygieeninen ympäristö, pätevän henkilökunnan suorittama valvonta, sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut ja raportointi.

Lain esitöiden mukaan huumausaineiden hallussapitokiello muihin kuin lääketieteellisiin ja tieteellisiin tarkoituksiin säilytetään, mutta lähtökohta on, että huumausaineiden hallussapito omaan käyttöön huumausaineiden käyttöhuoneessa ja sen välittömässä läheisyydessä ei käytännössä yleensä johda poliisitutkintaan, jos asianomainen on vähintään 18-vuotias ja hänellä on pitkäaikaisen ja jatkuvan huumausaineiden väärinkäytön seurauksena voimakas riippuvuus kyseisestä aineesta. Omaan käyttöön tarkoitettu hallussapito arvioidaan hallussa pidettävien aineiden määrän mukaan. Lain esitöiden mukaan käyttötilan välittömän läheisyyden määrittelyn tulee perustua tapauskohtaiseen arviointiin, mukaan lukien kyseisen paikan maantieteelliset olosuhteet. Käyttötilan välitöntä läheisyyttä ei ole katsottu voitavan määritellä tarkoin etäisyyksin.

Käyttöhuonetoiminnasta tehdyn arvioinnin mukaan toiminta saavutti sille asetetut tavoitteet. Toiminta on jatkunut ja laajentunut sekä vakiintunut osaksi haittoja vähentäviä palveluita.

Valiokunnan lausunto LaVL 14/2024 vp

Saksa

Saksassa ensimmäinen käyttöhuone avattiin Hampurissa vuonna 1994, ja toiminta vakiinnutettiin liittovaltiotasolle lainsäädännöllä vuonna 2000.

Saksan huumausainelaissa (Gesetz über den Verkehr mit Betäubungsmitteln) säädetään käyttöhuoneilta edellytettävästä toiminnasta, mutta tarkemmat säännökset annetaan osavaltiotasolla. Osavaltioiden sääntöjen tulee sisältää vähintään säännöt siitä, millaisia toimia tulee tehdä käyttöhuoneissa tapahtuvien rikosten ennaltaehkäisemiseksi, pois lukien huumausaineen hallussapito omaa käyttöä varten pienessä määrin. Lisäksi niiden tulee sisältää säännöt yhteistyöstä yleisestä järjestyksestä ja turvallisuudesta vastaavien paikallisten viranomaisten kanssa, jotta voidaan mahdollisimman hyvin estää rikosten tekeminen huumausaineiden käyttöhuoneiden välittömässä läheisyydessä. Sääntöjen tulee sisältää selvä määritelmä henkilöistä, jotka ovat oikeutettuja käyttämään käyttöhuonetta, liittyen erityisesti käyttäjien ikään, huumausaineiden tyyppiin ja sallittuun käyttötapaan, ja ilmeiset ensikertalaiset tai satunnaiset käyttäjät on suljettava käyttöhuoneen ulkopuolelle.

Saksan huumausainelain mukaan huumausaineiden hallussapito on rangaistavaa (29 §). Käyttö ei ole rangaistavaa. Huumausainelain mukaan syyttämättä jättäminen tehdään, jos rikoksentehtijä pitää hallussaan vähäisiä määriä huumausainetta omaa käyttöä varten käyttötilassa. Syyttämättä jättäminen vähäisen määrän hallussa pitämisestä omaa käyttöä varten muutoin on harkinnanvaraista.

Arviointia

Käyttöhuonetoiminnan tavoitteet ja vaikutukset

Kansainvälisen vertailun valossa käyttötilatoiminnan alkuperäisinä tavoitteina on ollut saada avointa huumeiden käyttöä pois puistoista ja julkisilta paikoilta, lisätä katuturvallisuutta ja ehkäistä tartuntatauteja ja huumekuolemia.

Lakivaliokunnan asiantuntijakuulemisissa on kiinnitetty huomiota siihen, että käyttöhuonetoiminnalla ei Suomessa todennäköisesti olisi suoraa vaikutusta huume(yliannos)kuolemien ehkäisyyn. Tämän arvioidaan johtuvan siitä, että Suomessa myrkytyskuolemia aiheuttaa eniten pitkävaikutteisten ja keskushermostoa lamaavien huumausaineiden samanaikainen käyttö, jossa vaarallinen myrkytystila tapahtuu vasta useita tunteja käyttämisen jälkeen. Yliannostuksista johtuvien kuolemien suora estäminen ei siten voisi olla käyttöhuonetoiminnan päätavoite Suomen olosuhteissa. Tilanteen arvioidaan voivan kuitenkin muuttua, jos Suomeenkin leviää vahvoja synteettisiä opioideja. Toisaalta arvioidaan, että toiminnalla on mahdollista ehkäistä vakavia infektioita ja tulehduksia, tartuntatauteja ja muita terveyshaittoja, vähentää huumeiden käyttöä julkisissa tiloissa sekä tavoittaa hoidon ulkopuolella olevia ihmisiä ja siten vähentää huumeiden käytön haittoja.

Asiantuntijakuulemisissa on tuotu esiin, että käyttöhuoneet voidaan tulkita viestiksi siitä, että huumausaineiden käyttöön suhtaudutaan aiempaa sallivammin, ja ne voivat lisätä huumausaineiden käyttöä ja kysyntää. Tämä voi vuorostaan lisätä niiden maahantuontia ja kauppaa, joiden

Valiokunnan lausunto LaVL 14/2024 vp

taustalla on kansainvälistä, vakavaa ja järjestäytyntä rikollisuutta. Erityistä huomiota on kiinnitetty nuorten huumausaineiden, huumaavien lääkkeiden ja muiden päihdyttävien aineiden käytön lisääntymiseen, suhtautumiseen huumeiden käyttämiseen sekä huumeiden helppoon saatavuuteen. Poliisitoimessa on havaittu, että entistä nuoremmat käyttävät huumeita, heillä on hallussaan vaarallista huumausainetta ja entistä nuoremmat myyvät ja välittävät huumeita. Esiin on tuotu, että nuoret voivat hakeutua käyttöhuoneisiin, jotka saattavat alentaa kynnystä suonensisäisiin huumeisiin siirtymiseen tai ylipäänsä huumausaineiden kokeiluun.

Huolena on myös käyttöhuoneiden lähialueilla tapahtuvien erilaisten rikosten ja järjestyshäiriöiden lisääntyminen sekä huumausainekaupan keskittyminen käyttöhuoneiden läheisyyteen. Huomiota on kiinnitetty myös käyttötilojen ja niiden lähialueiden valvontaan sekä käyttöhuoneiden henkilökunnan turvallisuuteen. Poliisin mukaan käyttötilakokeilun lieveilmiöiden torjuntaa ei voida merkittävässä määrin perustaa poliisin näkyvään ja jatkuvaan valvontaan.

Julkisen talouden määräraha- ja henkilöstöressurssiongelmien vuoksi huomiota on kiinnitetty myös käyttöhuonetoiminnan taloudellisiin vaikutuksiin terveydenhuoltoon ja hyvinvointialueille. Kansainvälisen vertailun valossa käyttötilakustannukset vaikuttavat vaihtelevan palvelun tason ja maiden kustannustason mukaan ja merkitystä on erityisesti aukioloajoilla. Kustannuksia aiheutuu muun muassa tiloista, henkilökunnasta ja tarvikkeista.

Helsingin kaupunki on tuonut esiin, että palvelu voitaisiin perustaa olemassa olevien päiväkeskusten yhteyteen. Päiväkeskus tarjoaa jo sellaisia palveluita, joita on muissa maissa tarjolla myös käyttötilan yhteydessä. Jos käyttötila liitetään tällaiseen päiväkeskukseen, joka on auki arkisin kello 10—15, kaupunki on arvioinut, että käyttöhuonetoiminnan lisäkustannus olisi noin 300 000 euroa (neljä uutta hoitajaa ja tarvike- ym. kulut). Jos tällainen käyttötila on auki 365 vuorokautena vuodessa kello 8—18, lisäkustannus olisi noin 1,3 miljoonaa euroa (20 uutta työntekijää ja tarvike- ym. kulut).

Myös käyttötilojen mahdollisiin säästövaikutuksiin on kiinnitetty huomiota. HUS-yhtymä on arvioinut, että käyttötilojen avulla voidaan säästää merkittävästi terveydenhuollon resursseja ja vähentää kustannuksia verrattuna vain ruiskujen ja neulojen vaihto-ohjelmaan. HUS-yhtymän mukaan erityisesti terveydenhuoltoa ja erikoissairaanhoidon kuormittavat nykyisin huumeiden pistoskäyttöön liittyvät vakavat, hoitamattomina henkeä uhkaavat infektiot, jotka vaativat pitkän, useita viikkoja kestävänsä sairaalahoidon usein erikoissairaanhoidossa, sekä mahdolliset leikkaushoidot.

Edellä esitetyn ja saamansa selvityksen perusteella lakivaliokunta toteaa, että olennaista on arvioida, millaisia tavoitteita käyttöhuonetoiminnalle on mahdollista asettaa sekä millaisia vaikutuksia, hyötyjä ja haittoja sillä oletettaisiin olevan Suomen olosuhteissa. Pohtia tulisi myös sitä, onko käyttöhuonetoiminta tehokas ja tarkoituksenmukainen keino vähentää huumausaineiden käyttöä ja siitä aiheutuvia ongelmia ja onko käyttötilakokeilun tavoitteita mahdollista saavuttaa esimerkiksi muiden haittoja vähentävien palveluiden tai muiden tukipalveluiden lisäämisellä tai kehittämällä joitain uusia palveluita.

Valiokunnan lausunto LaVL 14/2024 vp

Sääntelyyn ja sääntelytapaan liittyviä kysymyksiä

Yleiskielto ja rangaistavuus. Suomen huumausainepolitiikka on pitkään perustunut huumeiden käytön ja hallussapidon laajaan kieltoon ja rangaistavuuteen. Toisaalta on myös ymmärretty tarve tuki- ja hoitotoimenpiteille ja korostettu sosiaali- ja terveydenhuollon toimenpiteiden ensisijaisuutta. Laaja-alaisen kriminalisoinnin vaikutuksia on lievennetty myös toimenpiteistä luopumista koskevilla säännöksillä. Poliisi ja syyttäjä ovat myös nuorten osalta linjanneet erityisiä menettelyjä.

Kansalaisaloitteessa ehdotettu käyttötilakokeilu edellyttää siten huolellista pohdintaa suhteessa siihen, että huumausaineiden käyttö ja hallussapito ovat huumausainelain 5 §:n 1 momentin mukaan kiellettyjä ja rikoslain 50 luvussa säädetyn mukaisesti rangaistavia.

Lakivaliokunnan saaman selvityksen mukaan sosiaali- ja terveysministeriö, oikeusministeriö ja sisäministeriö laativat viime hallituskaudella virkamiesselvityksen siitä, minkälaisia lainsäädäntömuutoksia huumausaineiden käyttöhuoneiden kokeileminen Suomessa vaatisi. Selvityksen mukaan valvotun käyttötilan kokeileminen olisi mahdollista siten, että erillisessä käyttötilaa koskevassa laissa tai huumausainelaissa säädetään poikkeus huumausaineiden käytön ja omaa käyttöä varten tapahtuvan hallussapidon kielloista tai vaihtoehtoisesti muutetaan rikoslain toimenpiteistä luopumista koskevaa 50 luvun 7 §:ää.

Jos erillisessä käyttötilaa koskevassa laissa tai huumausainelaissa säädettäisiin poikkeus huumausaineiden käytön ja omaa käyttöä varten tapahtuvan hallussapidon kiellosta, merkitsisi se saadun selvityksen mukaan sitä, että huumausaineiden käyttö ja hallussapito eivät olisi kiellettyjä omaa käyttöä varten käyttötilassa. Tällöin se ei myöskään täyttäisi rikoslain 50 luvun 2 a §:n mukaista käyttörikoksen tunnusmerkistöä, joka edellyttää, että kyse on "laittomasta" huumausaineiden käytöstä ja hallussapidosta omaa käyttöä varten. Poikkeus merkitsisi tällöin sitä, että huumausaineiden käyttö ja hallussapito eivät olisi rangaistavia siltä osin kuin käyttö ja hallussapito tapahtuvat omaa käyttöä varten käyttöhuoneessa. Jälkimmäisen sääntelyvaihtoehdon mukaan vuorostaan syyte olisi jätettävä nostamatta tai rangaistus tuomitsematta, jos huumausaineiden käyttö ja hallussapito omaa käyttöä varten ovat tapahtuneet käyttöhuoneessa. Tällöin teko säilyy edelleen rangaistavana, mutta syyte voidaan yksittäistapauksessa jättää nostamatta tai rangaistus tuomitsematta.

Lakivaliokunta toteaa edellä esitetyn valossa, että aloitteessa ehdotettuun liittyvä kysymys siitä, säilytetäänkö huumausaineiden käyttö ja hallussapito omaa käyttöä varten käyttöhuoneessa rangaistavina vai ei ja millaisia vaikutuksia eri sääntelyvaihtoehdoilla on. Kyse ei ole siten vain sääntelyteknisestä vaan myös periaatteellisesta ja käytännön kannalta merkittävästä kysymyksestä, joka edellyttää huolellista pohdintaa. Käyttöhuoneessa tapahtuvan teon lisäksi pohtia tulisi myös kysymystä siitä, miten huumausaineiden hallussapitoon suhtaudutaan, kun henkilö on matkalla käyttötilaan.

Käyttöhuonetoiminta ja -kokeilu. Huumausaineiden käyttötilakokeilun mahdollistaminen edellyttää laaja-alaista sääntelyä useista muistakin seikoista, kuten toiminnan tavoitteista, sisällöstä, kohderyhmästä, sallituista päihteistä, henkilökunnan ja asiakkaiden oikeuksista ja velvollisuuksista sekä turvallisuuteen ja valvontaan liittyvistä kysymyksistä.

Valiokunnan lausunto LaVL 14/2024 vp

Aloitteessa on kyse huumausaineiden käyttöhuonekokeilun mahdollistamisesta. Yleensä kokeilulait kohdistetaan maantieteellisesti tai muulla tavalla rajattuun henkilökoukoon tai ne ovat ajallisesti määräaikaia. Kokeilulainsäädännön toteuttamiseen liittyy useita kysymyksiä, jotka edellyttävät huolellista arviointia. Huomioitava on erityisesti perusoikeuksien, kuten yhdenvertaisuuden, asettamat reunaehdot. Myös käyttöhuonekokeilun järjestämistapaa tulee pohtia.

Oman toimialansa näkökulmasta lakivaliokunta toteaa, että kokeilulainsäädäntö on perusteltua sijoittaa muualle kuin rikoslakiin, koska rikoslakiin on lähtökohtaisesti perusteltua tehdä vain pysyviksi tarkoitettuja muutoksia. Rangaistavuudella ei ole lähtökohtaisesti perusteltua tehdä myöskään alueellisia kokeiluja.

Lopuksi

Kansalaisaloitteessa ehdotettu huumausaineiden käyttötilakokeilu vaatii edellä kuvatuin tavoin sekä muutoksia voimassa olevaan lainsäädäntöön että uutta sääntelyä useista seikoista. Lakivaliokunta katsoo edellä esitetyn ja saamansa selvityksen perusteella, että tämä edellyttää laajalaista ja huolellista arviointia poikkihallinnollisesti muiden maiden esimerkit ja kokemukset huomioon ottaen.

VALIOKUNNAN PÄÄTÖSESITYS

Lakivaliokunta esittää,

että sosiaali- ja terveysvaliokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 13.6.2024

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

puheenjohtaja Juho Eerola ps
varapuheenjohtaja Eva Biaudet r
jäsen Elisa Gebhard sd
jäsen Pia Hiltunen sd
jäsen Aleksi Jäntti kok
jäsen Mari Kaunistola kok
jäsen Pihla Keto-Huovinen kok
jäsen Ari Koponen ps
jäsen Minja Koskela vas
jäsen Rami Lehtinen ps
jäsen Timo Mehtälä kesk
jäsen Eemeli Peltonen sd
jäsen Susanne Päivärinta kok
jäsen Juha Viitala sd
varajäsen Milla Lahdenperä kok

Valiokunnan lausunto LaVL 14/2024 vp

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Marja Tuokila